

Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie
M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Posudek oponenta diplomové práce

Název práce: Fake news – fenomén nejen dnešní doby

Autor/autorka: Vladislav Říha

Vedoucí práce: Michaela Dvořáková

Oponent práce: Tomáš Samek

Studijní obor: N-D ZSV

Diplomová práce Vladislava Říhy se zabývá falešnými zprávami, o nichž se v dnešní době pod vlivem anglosaského diskurzu často hovoří jako o “fake news”, a snaží se tento jev uchopit pojmově i historicky, aby ho v závěru využila ke společenskovědnímu mikroprůzkumu. To vše jsou předpoklady, z nichž pak vyvozuje závěry pro pedagogickou praxi. Tím je dán rozvrh díla: jeho pojmoslovné úvahy jsou východiskem pro převážně historiografický přístup, jenž zaujímá podstatnou část práce; pak následuje krátký pokus o sociálněvědní aplikaci, z níž jsou vyvozena doporučení pro učitele. Taková struktura je podnětná, i když velmi náročná už tím, že má ambici epistemologicky a metodologicky skloubit tři disciplinárně odlišná pole: historizující diachronii, terminologickou a společenskovědní synchronii a výukové implikace toho všeho.

Celkově jde o práci velmi pěknou, ale nelze říct, že všechny složky takto komplexně pojatého díla jsou podány stejně přesvědčivě. Historizující část je vynikající a je na ní vidět, že autor studuje zároveň dějepis, takže ví, jak takové téma uchopit z historiografické perspektivy. K této části práce mám jen drobné výhrady, jež se týkají pouhých detailů. Shrnu je zde v bodech, které jsou řazeny nahodile a nikoli podle důležitosti:

1. Když autor hovoří o proslulém válečném působení Ezry Pounda, uvádí ho nikoli pod jeho mezinárodně známým jménem (jde o jednoho z největších anglicky píšících básníků dvacátého věku), nýbrž pod jeho italským pseudonymem Ezra Libra, pod nímž je prakticky neznámý. Ne každý čtenář je obeznámen s touto historickou epizodou, a tak si ji při čtení nemusí hned propojit právě s Poundem, o němž zjevně pojednává, aniž ho jmenuje pravým jménem.

2. Termín “žlutá žurnalistika” je stylový anglicismus (*yellow journalism*), který je v českém kontextu vhodnější překládat jako “bulvární žurnalistika”, a to navzdory tomu, že mnozí čeští autoři se sami dopouštějí této terminologické neobratnosti a používají tento ne zcela vhodný výraz: pokud ho od nich autor převzal, je to převzetí poněkud nekritické; pokud jde o jeho vlastní překlad, pak je nedotažený. I u termínu “urban legend”, jež nechává autor nepřeložený, je možné se pokusit o české ekvivalenty, ale opět: jen poznámka na okraj.
3. Citované zdroje jsou velmi nevyvážené úrovně, ale autor si je této skutečnosti vědom a sám na ni na jednom místě upozorňuje. Zdrojů je hodně, za práci s nimi autor zasluhuje pochvalu, ale méně by v tomto případě bylo více: soustředit se na opravdu akademicky rigorózní díla by práci prospělo, protože rozdíl v odborné úrovni některých prací je až příliš velký, bije do očí a rozkolísává pak samotnou úroveň textu, který tyto zdroje přejímá.

Jazyk práce je kultivovaný a pěkný, jen občas najdeme překlepy nebo stylové nešikovnosti typu “čítatel” (což je v češtině matematický termín) tam, kde je ve skutečnosti míněn “čtenář”.

Až do strany 50, tedy drtivou většinu práce, se seznamujeme s historickým vývojem. Případá mi škoda, že ač v něm autor hovoří o nejsoučasnejších jevech, jako je působení prezidenta Trumpa, nezmiňuje zásadní příklady toho, jak falešné zprávy ovlivnily českou politickou realitu (viz třeba pseudokauza Lithium, která prokazatelně ovlivnila výsledek posledních voleb do Poslanecké sněmovny a řada dalších příkladů). To je škoda o to víc, že autor usiluje o to, aby svůj výklad učinil užitečným pro české učitele – avšak stať dělá na čtenáře dojem, jako by se “fake news” uplatňovaly hlavně a především v zahraničí. České příklady by pro žáky byly názorné a doložily by naléhavost problému, neboť se týká i nás samých ve větší míře, než je z historické pasáže práce patrné. Přesto lze právě tuto pasáž považovat za nejzdařilejší část stati.

Problematičtější se jeví pokus o společenskovední průzkum: zde je vidět, že autor s tím nemá větší zkušenost, a tak formulace otázek i jejich interpretace by bylo možné podrobit kritické diskuzi. Sympatické je, že autor si je této nedostatečnosti sám vědom. Líbí se mi, že má odvalu se pustit do terénu, v němž nemá žel takovou erudici, a aspoň to vyzkouší. Je myslím škoda, že neposkytujeme našim absolventům ani na magisterské úrovni dost příležitosti k tomu, aby se naučili provádět společenskovední výzkum aspoň na

elementární úrovni. To však myslím není ani tak chyba autorova a nelze mu ji, domnívám se, příliš vyčítat.

Ač to může vzhledem k řečeného působit paradoxně, za velmi hodnotnou stránku předložené diplomové práce považuji právě odvalu k pokusu o propojení historického východiska a sociální mikroanalýzy. Přímo skvělý mi potom připadá nápad vyvodit z toho všeho závěry pro praktickou výuku občanky a ZSV. A to nejen kvůli cennému zjištění, které čtete na straně 55, kde autor díky své výzkumné sondě zjistil, že žáci, jichž se ptal, zda se s tématem “fake news” setkali při vyučování, odpovídají, že ano a že nejčastěji právě v hodinách občanské výchovy, přičemž sami toto setkání hodnotí tak, že – a zde se vyplatí citovat samotného autora práce – “toto téma bylo oproti jiným zajímavé a pro jejich praktický život opravdu přínosné, ale zasloužilo by si více prostoru ve výuce.” To jsou zjištění, která jsou hodnotná – a takových míst najdeme v práci vícero.

Navzdory všem výše uvedeným výhradám (z nichž většina je spíše kosmetické povahy) považuji práci za hodnotný pokus o syntézu několika perspektiv a velmi oceňuji její úsilí o použití této syntézy v učební praxi.

Závěr:

Závěrečná práce splňuje podmínky kladené na závěrečné práce v příslušném oboru.

Doporučuji ji k obhajobě.

Náměty k rozpravě:

1. Ve svém výzkumu ukazujete žákům poněkud extrémní příklad (patrně ironické) fotografie Putina jedoucího na medvědovi. Zde však jde spíš o ironizování fake news, nikoli o jejich původní podobu: ve skutečnosti třeba ruská státní televize ukazuje prezidenta Putina v přímých záběrech, jak jen tak, při koupání, náhle objeví cenné archeologické naleziště amfor, které začne vytahovat nad vodní hladinu Černého moře. Jak by podle Vás reagovali žáci na tento poněkud reálněji se tvářící příklad v porovnání s onou zjevnou obrazovou perziflází, kterou vlastně nepochopili, když se rozčílili nad tím, že si z nich někdo dělá legraci – naopak, v tomto případě si autor fotomontáže dělá legraci ze samotného Putina a z oficiálního způsobu, jak je portrétován v ruských médiích.

2. Ze způsobů odpovědí je patrné, že Vaši respondenti jsou obeznámení hlavně s reklamně konzumní a bulvární stránkou médií (reklama, sport, prodej oděvů). Nemohou jimi uváděné příklady falešných zpráv ukazovat i na to, že problém je v tom, že seriózní média vlastně moc nesledují? Jak si – v případě výzkumu fotky vlaku – vykládáte odpověď, že se to odehrávalo v době, kdy tu byla spousta uprchlíků?
3. Podle nejčerstvějších výzkumů je účinnost propagandy veliká: většina českých občanů je dnes přesvědčena, že v době koronavirové krize nám Čína poskytla větší a nezištnější pomoc než Evropská unie – přičemž naprostý opak je pravda. Jak byste tuto skutečnost vysvětlil a didakticky pojal v hodině výuky o propagandě a falešných zprávách ve vyšším ročníku gymnázia?

V Ledči dne 18. 8. 2020

Tomáš Samek